

ЭДИЙН ЗАСАГ САНХҮҮГИЙН ХЯМРАЛТАЙ ХОЛБОГДУУЛАН ТӨСВИЙН ТАЛААР ЗАРИМ ОРНУУДЫН ХЭРЭГЖҮҮЛЖ БУЙ АРГА ХЭМЖЭЭ, ЗАСГИЙН ГАЗРААС УИХ -Д ӨРГӨН БАРЬСАН ТӨСВИЙН ТОДОТГОЛ, ТҮҮНТЭЙ ХОЛБОГДУУЛАН ЗАРИМ ТӨРИЙН БУС БАЙГУУЛЛАГЫН ГАРГАСАН САНАЛ ЗӨВЛӨМЖИЙН ТАЛААРХИ МЭДЭЭЛЭЛ

Д. Ариунаа, Г. Билгээ, Ц. Батдорж, Ц. Элбэгзаяа, А. Пагма

Судалгааны сэдвийн агуулга

1. Төсвийн харилцааг зохицуулж байгаа эрх зүйн орчны тойм
2. Төсвийн тодотголтой холбоотой Засгийн газрын болон Төрийн бус байгууллагуудын саналыг харьцуулсан хүснэгт
 - 2.1 Орлогын талаар
 - 2.2 Зарлагын талаар
 - 2.3 Хөрөнгө оруулалт
 - 2.4 Нийгмийн халамж, хөдөлмөр эрхлэлт, цалин хөлс
3. Улсын төсвийн чиглэлээр зарим орнуудын Засгийн газраас авч хэрэгжүүлж буй арга хэмжээ
 - 3.1 Унгар улс
 - 3.2 ОХУ
 - 3.3 Казахстан улс
 - 3.4 Латви улс
 - 3.5 Украин улс
4. Ашигласан материалын жагсаалт

* * *

Монгол Улсын төсвийн харилцааг зохицуулж байгаа эрх зүйн орчин

Монгол Улсын төсвийн хүрээний харилцааг зохицуулж буй нол хуулиуд болон тэдгээрийн хамрах хүрээг ялган тодорхойлсон нь төсвийн харилцааг зохицуулах эрх зүйн орчинг боломжийн хэмжээнд бүрдүүлж чадсан байна.

- Монгол Улсын Үндсэн хуулиар улсын эдийн засаг, нийгмийн хөгжлийн үндсэн чиглэл, улсын төсөв, зээл, санхүүгийн төлөвлөгөөг боловсруулах, УИХ-д өргөн барих, гарсан шийдвэрийг биелүүлэх бүрэн эрхийг Засгийн газарт, улсын төсөв хэлэлцэн батлах бүрэн эрхийг УИХ-д тус тус олгосноор төсвийн харилцааг зохицуулах ёуурь орчин бүрджээ. Мөн энэхүү зохицуулалтыг УИХ-ын тухай, Засгийн газрын тухай хуулиудаар давхар хуульчилжээ.

Төсвийн байгууллагын удирдлага, санхүүжилтийн тухай болон Монгол Улсын нэгдсэн төсвийн тухай хуулиуд 2002 онд батлагдснаар төсөв, санхүүгийн тогтолцооны шинэчлэлийг эрчимжүүлсэн. Дараах бодлогын баримт бичгүүд нь өнөөгийн төсвийн харилцааг зохицуулж буй голлох эрх зүйн актууд бөгөөд тэдгээрийн үндсэн агуулгыг товчхон дурдахад:

- Монгол Улсын нэгдсэн төсвийн тухай хуулиар Монгол Улсын нэгдсэн төсөв, түүний бүтэц бүрэлдэхүүн, төсөв захирагчийн эрх, үүрэг, төсвийн орлого, зарлагын ангилалаар төсвийн гүйцэтгэлийг тайлагнах, төсвийн бүртгэлтэй холбогдсон төсвийн ерөнхий харилцааг зохицуулж байна.
- Төсвийн байгууллагын удирдлага, санхүүжилтийн тухай хуулиар /ТБУСТХ/ төсөв зохиох, батлах, зарцуулах, тайлагнах үйл явц, төсвийн талаархи төрийн байгууллага,

албан тушаалтны эрх, үүрэг, төсвийн байгууллагын хүний нөөцийн бодлого, үйл ажиллагааны удирдлагын зарчим, улсын болон орон нутгийн төсвийн харилцаа, төсвийн хяналт хариуцлага зэрэг төсвийн үйл явцтай холбогдсон харилцааг зохицуулж байна.

- Энэхүү хууль хэрэгжиж эхэлснээс хойш төсвийн төлөвлөлтөнд баримтлах бодлогод зарчмын өөрчлөлт шинэчлэлт хийгдэж түүнд тулгуурлан боловсруулсан төсвийн байгууллагын хэтийн болон дунд хугацааны төлөвлөгөө, Төсвийн хүрээний мэдэгдэл, холбогдох байгууллагаас гаргасан удирдамж, чиглэл, төсвийн төслийг зохиох үндсийг бүрдүүлжээ
- Төрийн хяналт шалгалтын тухай хууль, Төрийн аудитийн тухай хуулиар бүх шатны Засаг даргын хяналт, шалгалт хийх бүрэн эрх, төрийн аудитын байгууллагын бүрэн эрхийг зохицуулжээ.
- Засаг захиргаа, нутаг дэвсгэрийн нэгж, түүний удирдлагын тухай хуулиар засаг захиргаа, нутаг дэвсгэрийн нэгжийн эдийн засгийн үндэс, төсөв, ИТХ, Засаг даргын бүрэн эрх, баг хорооны Засаг даргын цалин, бусад зардлын эх үүсвэрийг тодорхойлсон байна.
- Засгийн газрын үйл ажиллагааны хөтөлбөр /ЗГҮАХ/-т Засгийн газраас бүрэн эрхийнхээ хугацаанд эдийн засаг, нийгмийн хөгжил, төрийн удирдлагын хүрээний асуудлаар хийж гүйцэтгэх ажлын гол зорилт, хэрэгжүүлэх үндсэн арга хэмжээг тодорхойлохоор Засгийн газрын тухай хуульд заажээ.
- Монгол Улсын эдийн засаг, нийгмийг хөгжүүлэх үндсэн чиглэл нь Монгол улсын Үндсэний хөгжлийн үзэл баримтлал, хөгжлийн стратеги, хөтөлбөр, ЗГҮАХ-ийг хэрэгжүүлэхэд тухайн жилд төрөөс баримтлах бодлогыг тодорхойлсон баримт бичиг юм. Үүнтэй агуулгаараа адил ЗГҮАХ-ийг хэрэгжүүлж арга хэмжээний төлөвлөгөөг Засгийн газраас батлан хэрэгжүүлж байна.

Төсвийн тодотголтой холбоотой олон нийтийн байгууллагуудын саналуудын харьцуулсан хүснэгт (Арын хуудаснаа)

Бодлогын чиглэл	ЗГ-ын бодлого	Дүн, тэрбум төгрөг	МУХАУТанхимын санал	МАОНХолбооны санал
Орлогын өсөлт	Валютын ханшийн өөрчлөлтөөр нэмэгдэх орлого: Өнгөрсөн оны сүүлээс эхлэн ам.долларын ханш өсч, Монгол банкнаас 2009 онд 1 ам.долларыг дунджаар 1384.0 төгрөг байхаар тооцож байгаатай холбогдуулан	123.3	Жижиг, дунд бизнесийн зээлийн баталгааны санг Засгийн газрын тогтоолоор байгуулах, энэ зорилгоор 10 млрд төгрөг төсвөлөх, сангийн менежментийг МУХАУТ-д гэрээний үндсэн дээр шилжүүлэх Төрийн өмчтэй болон төрийн өмч давамгайлсан компаниудын үйл ажиллагааг нь хооронд нь уялдуулах, гинжин өр үүсгэхгүй байх, с/х, татварын хувьд харилцан бие биенээ дэмжих зэргээр үйл ажиллагааны уялдаа холбоог хангах, субконтрактын гэрээний үйл ажиллагааг нь ЖДБизнесийг дэмжихэд чиглүүлэх, өртөг зардлыг хямдруулах зорилго бүхий тусгай зөвлөлийг ТӨХ, СЯ болон бизнесийн төлөөллийн байгууллагын оролцоотой байгуулан ажиллуулах	Дотоодын ашиглаж л болох бүх санхүүгийн эх үүсвэрийг төвлөрүүлж эдийн засгийн бодит секторыг хөгжүүлэх, ялангуяа экспортын болон импорт орлосон, мал аж ахуй, газар тариалан уул уурхайн түүхий эд, үйлдвэрлэх жижиг дунд үйлдвэр, аялал жуулчлалыг хөгжүүлэхэд чиглүүлэхэд Засгийн Газрын болон банк санхүүгийн байгууллагуудын сонирхол, анхаарлыг хандуулах, Хувийн хэвшлийн компаниуд гаднаас биеэ дааж зээл авах эрх зүйн орчныг бүрдүүлж, засгийн газар, банкны байгууллагаас дэмжлэг үзүүлэх, Хувийн хэвшлийн GGY-үүдийн боловсруулсан бодит секторын өсөлтөд шууд нөлөөлөхүйц төсөл, арга хэмжээнүүдийг нэгтгэн авч үзэж, эхний ээлжинд хэрэгжүүлэх төслийн жагсаалт гарган дэмжлэг үзүүлэх
	Импортын болон дотоодод үйлдвэрлэсэн тамхины онцгой албан татварын нэмэгдүүлснээр нэмэгдэх орлого: Тамхины онцгой албан татварын хувь хэмжээг нэмэгдүүлэхээр Онцгой албан татварын тухай	7.1		

	хуульд өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслийг УИХ-аар хэлэлцэн Тахины онцгой албан татварыг нэмэгдүүлэх тухай уг хуулийн төслийг УИХ-аар баталснаар			
	Газрын тосны бүтээгдэхүүний онцгой албан татварыг нэмэгдүүлснээр нэмэгдэх орлого: Онцгой албан татварын хувь хэмжээг Онцгой албан татварын тухай хуульд заасан хязгаарт багтаан ногдуулснаар	14.2		
	Эрдэнэт үйлдвэрийн 2007 оны ашгаас улсын төсөвт төвлөрүүлэх ногдол ашгийн орлого: Эрдэнэт үйлдвэрийн санхүүгийн хямралын улмаас 2008 онд улсын төсөвт төвлөрүүлээгүй ногдол ашгийн орлого болох 84.5 тэрбум төгрөгийг 2009.02 сард багтаан улсын төсөвт бүрэн хэмжээгээр нь төвлөрүүлснээр	84.5		
	Нүүрсний хилийн хураамжийг нэмэгдүүлснээр нэмэгдэх орлого: Экспортод гаргаж буй нүүрсний хураамжийн хэмжээг нэмэгдүүлж улсын төсөвт нэмж төвлөрүүлснээр	7.1		
	Тусламжийн орлогоос нэмэгдэх орлого: - Япон Улсын Засгийн газар, Монгол Улсын Засгийн газрын хоорондын нот бичигт гарын үсэг зурсны дагуу тусламжаар нефть бүтээгдэхүүн хүлээн авч нийт 12.0 тэрбум төгрөгийн тусламжийн орлогыг улсын төсөвт төвлөрүүлэхээс нэмэгдэх тусламжийн орлого - Азийн хөгжлийн банкаас 2009-2011 онд эмзэг бүлгийн ард иргэдийг хоол тэжээлээр хангах нийгмийн хамгааллын хөтөлбөрийн дагуу нийт 12.0 нийт сая ам долларын тусламжийг дээрх хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэхэд зориулан олгохоор харилцан ойлголцлын санаж бичигт хоёр талаас гарын үсэг зурсанаас 2009 онд төсөвт шилжүүлэх тусламжийн орлого 9.0 сая ам доллар буюу 10.0 тэрбум төгрөгийг улсын төсөвт шилжүүлэх бөгөөд үлдэж буй 3.0 тэрбум төгрөгийг техник туслацааны төсөл санхүүжүүлэхэд зарцуулах юм.	4.0 10.0		
	Импортын зарим нэр төрлийн барааны гаалийн татварын хувь хэмжээг нэмэгдүүлснээр нэмэгдэх орлого: Импортын сүүн, өндөг, төмсний гаалийн албан татварын хувь хэмжээг нэмэгдүүлснээр	4.3		
	Бусад нэмэгдэх орлого: Монголбанкны 2008 оны ашгаас улсын төсөвт 2009 онд нэмж төвлөрүүлснээр	5.0		
	ОРЛОГЫН ӨСӨЛТИЙН ДҮН:	259.1		

Орлогын бууралт				
Орлогын бууралт	Аж ахуйн нэгжийн орлогын албан татварын орлогын бууралт: Санхүү, эдийн засгийн хямрал, макро эдийн засгийн үндсэн үзүүлэлт, албан татвар ногдуулалт, төлөлийн статистик, Эрдэнэт үйлдвэрийн татвар ногдуулалт зэргийг харгалзан үзэж 2009 онд Улсын төсөвт төвлөрөх ААН-ийн албан татварыг төсөвт тусгаснаас бууруулахаар тооцсон дүн	-84.1	Жижиг, дунд бизнесийн эзэлийн баталгааны санг Засгийн газрын тогтоолоор байгуулах, энэ зорилгоор 10 млрд төгрөг төсөвлөх, сангийн менежментийг МУХАУТ-д гэрээний үндсэн дээр шилжүүлэх Төрийн өмч төрийн өмч давамгайлсан компаниудын үйл ажиллагааг нь хооронд нь уялдуулах, гинжин өр үүсгэхгүй байх, с/х, татварын хувьд харилцан бие биенээ дэмжих зэргээр үйл ажиллагааны уялдаа холбоог хангах, субконтрактын гэрээний үйл ажиллагааг нь ЖДБизнесийг дэмжихэд чиглүүлэх, өртөг зардлыг хямдруулах зорилго бүхий тусгай зөвлөлийг ТӨХ, СЯ болон бизнесийн төлөөллийн байгууллагын оролцоотой	Дотоодын ашиглаж л болох бүх санхүүгийн эх үүсвэрийг төвлөрүүлж эдийн засгийн бодит секторыг хөгжүүлэх, ялангуяа экспортын болон импорт орлогын, мал аж ахуй, газар тариалан уул уурхайн түүхий эд, үйлдвэрлэх жижиг дунд үйлдвэр, аялал жуулчлалыг хөгжүүлэхэд Засгийн чиглүүлэхэд байгууллагуудын Гаазрын болон банк санхүүгийн байгууллагуудын сонирхол, анхаарлыг хандуулах,
	Ашигт малтмалын төлбөр ашигласны орлогын бууралт: Эдийн засаг, санхүүгийн хямрал, ашигт малтмалын бүтээгдэхүүний үнэ ханш, үйлдвэрлэлийн хэмжээ болон ашигт малтмалын нөөц ашигласны төлбөрийн орлогын гүйцэтгэл, ногдуулалт, төлөлт зэргийг харгалзан үзэж улсын болон орон нутгийн төсөвт төвлөрүүлэх ашигт малтмалын нөөц ашигласны төлбөрийн орлогыг төсөвт тусгаснаас бууруулан тооцсон дүн	-40.3		
	Ногдол ашгийн орлогын бууралт: Борлуулалтын орлогын бууралт, бусад зардалын өсөлттэй холбоотойгоор буурах шалтгааны улмаас Эрдэнэт үйлдвэрээс 2009 онд ногдол ашгийн орлогоор улсын төсөвт 100.0 тэрбум төгрөгийг төвлөрүүлэх боломжгүй болсонтой холбогдуулан бууруулан тооцсон дүн	-100.0		
	Дотоодын бараа, үйлчилгээний НӨАТ-ын орлогын бууралт: Эдийн засаг, санхүүгийн хямрал, валютын ханшны өсөлт нь дотоодын үйлдвэрлэгч, бараа үйлчилгээ, эрхэлдэг ААН-ийн үйл ажиллагаанд сөргөөр нөлөөлөх, улмаар хүн амын бодит орлого буурч, үүнээс үүдэн хэрэглэгчдийн худалдан авах чадвар буурч байгаагийн улмаас улсын төсөвт төвлөрөх дотоодын бараа, үйлчилгээний НӨАТ-ын орлогыг бууруулан тооцсон дүн	-12.7		
	Дотоодын архины онцгой албан татварын бууралт: ААН-үүдийн үйлдвэрлэл, борлуулалт буурсантай холбогдуулан дотоодын архины онцгой албан татварын орлогыг бууруулан тооцсон дүн	-13.9		
	Нийт импортын бууралт: Импортын хэмжээ буурч байгаатай холбогдуулан нийт импортыг бууруулан 2009 онд 3 177.0 сая ам доллар байхаар тооцоход гаалийн албан татварын орлого 25.7 тэрбум төгрөгөөр, импортын барааны НӨАТ-ын орлого 58.2 тэрбум төгрөгөөр тус тус буурхаар байна.	-83.9		
	Импортын газрын тосны бүтээгдэхүүний хилийн үнийн бууралт: 2009 онд 1 тонн 90 хүртэлх октантай бензиний хилийн үнэ дундажаар 523.1 ам доллар, 90-ээс доош октантай бензиний хилийн үнэ дундажаар 584.5 ам доллар, дезилийн түлшний хилийн үнэ дундажаар 656.2 ам доллар байхаар төлөвлөсөн хэмжээнээс бууруулан тооцвол улсын төсвийн орлого 101.9 тэрбум төгрөгөөр, үүнээс гаалийн албан татвар 32.9 тэрбум төгрөг, импортын барааны НӨАТ 69.0 тэрбум төгрөгөөр тус тус буурч байна.	-101.9		

Суудлын автомашины онцгой албан татварын орлогын бууралт: 2009 онд импортоор орж ирэх автомашины нийт тоог төлөвлөсөн хэмжээнээс бууруулан 18 мянга орчим байхаар тооцон суудлын авто машины онцгой албан татварын орлогыг бууруулахаар тооцов. Тусгай зөвшөөрлийн орлогын бууралт: 2009 онд ашигт малтмалын тусгай зөвшөөрлийн төлбөрийн орлогоор 33.4 тэрбум төгрөг төлөвлөхөөр тооцосныг энэ оны 1 сард буцаан хүлээлгэн өгсөн талбай болон цаашид гарах эрсдлийг бууруулан тооцов. Газрын тосны орлогын үнийн бууралт: 2009 онд 1 баррель газрын тосны үнийг 46 ам.доллар байхаар тооцож, ам.долларын ханшийн өсөлт зэргийг тооцон үзэж газрын тосны орлогыг бууруулан тооцжээ. Навигацийн орлогын бууралт: Олон улсын нислэгийн өнгөрөлт, буулт, хөөрөлтийн тоо нь дэлхийн эдийн засгийн хямрал, авиакомпаниудын төлбөрийн чадвартай холбогдон буурах хандлагатай байгаагийн зэрэгцээ нислэгийн аюулгүй байдлыг хангах үүднээс 2008.10 сараас эхлэн нислэгийн богино зам шинээр үүсгэсэн нь нислэгийн дундаж тарифыг бууруулж нийт орлогод шууд нөлөөлж болон холбогдох зардал нэмэгдэж байгаа нь навигацийн орлогыг бууруулах үндэслэл болж байна. Хувь хүний орлогын албан татварын орлогын бууралт: Төрийн албан хаагчид, төсөвт байгууллагын ажиллагсадын цалинг бууруулж байгаагай холбогдуулан орлогыг бууруулан тооцжээ. Хүүгийн төлбөрийн орлогын бууралт: Дорнод бүсийн эрчим хүчний систем, ТӨХК, Шивээ овоо ХК, Багануур ХК, Улаанбаатар төмөр зам ХНН-ийн санхүүгийн байдал хүнд байгаа нь 2009 оны дамжуулан зээлдүүлсэн зээлийн эргэн төлөлтийг бууруулж байгааг харгалзан дамжуулан зээлдүүлсэн зээлийн хүүгийн төлбөрийн орлогыг бууруулан тооцжээ.	-44.2 -16.9 -18.8 -7.0 -9.0 -3.5	байгуулан ажиллуулах эхний ээлжинд хэрэгжүүлэх төслийн жагсаалт гарган дэмжлэг үзүүлэх
ОРЛОГЫН БУУРАЛТЫН ДҮН:	- 554.4	
Төсвийн орлогын өсөлт, бууралтын зөрүү	-295.3	

Бодлогын чиглэл	ЗГ-ын бодлого	Дүн, тэрбум төгрөг	МУХАУТанхимын санал	МАОЭНХолбооны санал
Урсгал зарлагын бууралт	Төрийн албан хаагчдийн цалингийн хэмжээг 2009 онд түр хугацаанд бууруулах	-107.8		
	Төсвийн байгууллагуудын үйл ажиллагаанд зардлын хатуу хэмнэлтийг мөрдүүлэх, бараа үйлчилгээний зардлыг тодорхой хувиар бууруулах	-25.4		
	Орон тоог нэмэгдүүлэхгүй байх, орон тооны хязгаараас хэмнэгдэж байгаа болон сул байгаа орон тоонд шинээр ажилтан авахгүй байх	2009 оны эцэст хэмнэлт гарах	Төсвийн урсгал зарлагыг наад зах нь 200 тэрбум төгрөгөөр бууруулах,	
	Зарим төрлийн нийгмийн халамжийн тэтгэмжийн давхардлыг арилгах, хүүхдэд олгох мөнгөн тэтгэмжийг МУХС-ийн эх үүсвэрээс санхүүжүүлэх	-56.6	Төсвийн бүх захирагчдад хэмнэлтийн хатуу бодлого хэрэгжүүлэх тодорхой даалгавар өгөх,	Урсгал төсвийг алдагдалгүй болгох арга хэмжээг төсвийн зардлыг хэмнэх замаар бий болгох,
Урсгал зарлагын өсөлт	Нэг иргэнээр тооцсон нормативт зардлаар Өрхийн эмнэлгийн 2009 оны төсвийн санхүүжилтийг нэмэгдүүлэн тооцжээ.	0.4		
	АХБ-ний Эрүүл мэндийн салбарын хөгжил хөтөлбөрийн Монгол Улсын Засгийн газрын хариуцах урсгал зардалыг нэмэгдүүлэн тооцов.	0.08	Төсвийн хэмнэлтийн үйл ажиллагаанд хяналт-мониторинг хийх	
	Валютын ханшны өөрчлөлтийг харгалзан гадаад орнуудад суугаа дипломат төлөөлөгчдийн газрын урсгал зардлыг, нийт олон улсын гишүүний татварын зардлыг тус тус нэмэгдүүлэн тооцжээ.	3.0	Төрийн аудитийн болон ТББ-уудын хамтарсан зөвлөл байгуулж төсвийг хэмнэх альтернатив санал авах	
	Дулааны үнэ, тариф, байгууллагын хэвийн үйл ажиллагааг хангах зорилгаар зарим аймгуудын дулааны үнэ тарифыг нэмэгдүүлэхээр тусгажээ.	1.3		
	Төрийн албан хаагчдын цалинг 20 хувь бууруулж байгаатай холбоотойгоор нийгмийн даатгалын шимтгэлийн орлого буурч байгаагаас улсын төсвөөс нийгмийн даатгалын санд олгох татаасыг нэмэгдүүлэн тооцжээ.	10.3		

Хөрөнгө оруулалт	- Олон улсын болон Засгийн газар хоорондын гэрээ хэлэлцээрийн хүрээнд хэрэгжиж буй эзэл тусламжийн төслийн дотоод эх үүсвэр Монголын талын хүлээсэн үүргийн биелэлтийг ханган биелүүлэх, эдийн засгийн ач холбогдол бүхий томоохон арга хэмжээ, хямралыг даван туулах арга хэмжээний хэрэгжилтийг хангах бодлогын хүрээнд тусгагдсан төсөл арга хэмжээг хэрэгжүүлэхэд анхаарах. - 2009 онд шинээр эхлэх, амин чухал бус хөрөнгө оруулалт, өмнөх онд барихаар төлөвлөгдөн 2009 онд шилжиж байгаа боловч төслийн тендер зарлагдаагүй, барилгын ажлын гэрээ байгуулагдаагүй, барилга угсралтын ажил эхлээгүй, санхүүжилт хийгдээгүй хөрөнгө оруулалтуудыг хойшлуулах, - Төсвийн хөрөнгө оруулалтаар худалдан авах тоног төхөөрөмжийн зардлыг хязгаарлах, - Улсын төсвийн хөрөнгө оруулалтаар хэрэгжүүлэх зарим төсөл арга хэмжээг МУХС-ийн хөрөнгөөр санхүүжүүлэхээр шилжүүлэх, - Улсын комисс ажиллаагүйгээс 2008 онд төсөвлөгдсөн санхүүжилтээ бүрэн авч чадаагүй төсөл арга хэмжээний санхүүжилтийг шийдвэрлэх зарчмуудыг баримтлан төлөвлөснөөсөө 126.6 тэрбум төгрөгөөр буюу 26 орчим хувийг бууруулж 362.4 тэрбум төгрөг болохоор тусгасан байна. - Үйлдвэржилтийн жилийн төлөвлөгөөний хүрээнд орон нутагт үйлдвэржилтийг хувийн хэвшлийг дэмжих замаар хөгжүүлэх зорилгоор аймаг дүүргийн төсөв тус бүрт 1.0 ний 30.0 тэрбум төгрөгийг 2009 оны төсөвт тусгасныг тодотголд үргэлжлүүлэн тусгасан байна. Энэ хөрөнгө нь жижиг дунд үйлдвэрийг дэмжих зорилгоор эргэн төлөгдөх эзэл хэлбэрээр хувийн хэвшилд олгогдохоор төлөвлөгдөж байна	-126.6	- Төсвийн хөрөнгө оруулалтын зардлыг 300 тэрбум төгрөгөөр хэмнэх, царцаах, ялангуяа 2009 оны тендер зарлах болон зарласан бүх хөрөнгө оруулалт, 2009 ондоо үр дүн нь гарахгүй объект, хөрөнгө оруулалт, нийгмийн дэд бүтэц бий болгох зориулалттай хөрөнгө оруулалтыг зогсоох, царцаах - Санхүүгийн хямралаас болж зогссон боловч 2009 ондоо багтааж бүрэн хэрэгжүүлэх боломжтой бизнесийн төсөл, хөрөнгө оруулалтын жагсаалтыг дунд болон том компаниудын дунд судалгаа хийсний үндсэн дээр гаргаж үл хөдлөх хөрөнгөөр нь барьцаалах замаар төсөл, хөрөнгө оруулалтыг нь шууд санхүүжүүлэх механизмыг нэвтрүүлэх - Газар тариалангийн секторт эрчимжсэн аж ахуйнуудыг байгуулахыг бодлогоор дэмжих, бизнес эрхлэгчдийг санхүүгийн эх үүсвэр, үр, техник хэрэгслээр дэмжих үйл ажиллагааг шуурхай, ил тод, шударгаар хэрэгжүүлэх, - Улаан буудайнаас гадна гурвалжин будаа, эрдэнэ шиш болон бусад хүнсний үр тарианы үйлдвэрлэлийг санхүүгийн болон үр, техникийн хангамжийн хувьд дэмжих, дотоодод буй туршлагыг өргөнөөр дэлгэрүүлж, өрхийн хүнсний ногоо, тариалангийн аж ахуй эрхлэгчдийг дэмжих тусгай сан байгуулах - ХДБ-бизнесийн эзэлийн баталгааны санг Засгийн газрын тогтоолоор байгуулах, энэ зорилгоор 10 млрд төгрөг төсвөлөх, сангийн менежментийг МУХАУТ-д гэрээний үндсэн дээр шилжүүлэх - Төсвийн урсгал зарлагыг наад зах нь 200 тэрбум төгрөгөөр бууруулах, төсвийн бүх захирагчдад хэмнэлтийн хатуу бодлого хэрэгжүүлэх тодорхой даалгавар өгөх, төсвийн хэмнэлтийн үйл ажиллагаанд хяналт-мониторинг хийх төрийн аудитийн болон төрийн бус байгууллагуудын хамтарсан зөвлөл байгуулж төсвийг хэмнэх альтернатив санал авах	Төсвийн хөрөнгө оруулалт, УХС-ын санхүүжилтээр хэрэгжүүлэх хөрөнгө оруулалтын төлөвлөгөөг 2009 онд 60 хуваарь хянаж, хэмнэгдсэн хөрөнгийг үйлдвэрлэлийг дэмжихэд зарцуулах, /сумд руу тавих зам, өндөр хүчдэлийн шугам, сургууль, төрийн өмчийн байрны засвар, тохижилт гэх мэтийг зогсоох, УИХ-ын гишүүдийн мөнгийг аж үйлдвэржүүлэхэд чиглүүлэх г.м. арга хэмжээг яаралтай авч төсөвт тодотгол оруулах/
--------------------------------	---	----------------------	--	--

**Улсын төсвийн чиглэлээр зарим орнуудын
Засгийн газраас авч хэрэгжүүлж буй арга хэмжээний жишээ**

Улс орны нэр	Эдийн засаг, мөнгө, санхүүгийн чиглэлээр хэрэгжүүлж буй арга хэмжээ	Төсвийн талаар авч хэрэгжүүлж буй арга хэмжээ	Хэрэгжүүлж буй арга хэмжээний үр дүн, хандлага
Унгар Улс	- Ханшийн түвшин харьцангуй тогтвортой болсон байна, олон улсын нөөц нэмэгдсэн, банкуудын гадаад санхүүжилт тодорхой хэмжээгээр нэмэгдсэн байна. Гадаадын хөрөнгө оруулалттай банкуудын гадаад эх үүсвэр нэмэгдсэн байна. Энэ нь хөрөнгө оруулагч банкуудын Унгарт үйл ажиллагаагаа явуулж буй банкуудаа дэмжих зорилгоор явуулсан арга хэмжээний үр дүнд бий болсон байна. - Банкны зээлийн өсөлт саарч байна. Эдийн засгийн хүндрэлээс үүдэн зээлийн эрэлт буурч, гадаадын хөрөнгө оруулалттай банкуудын хувьд зээлийн өсөлтөө нэмэгдүүлэхгүй байх бодлого баримталж байна. - Эх үүсвэрийг тогтвортой байлгахын тулд банкууд хадгаламжийн хүүгээ нэмэгдүүлж байна. Банкууд байгууллага аж ахуйн нэгжүүдэд зээлдүүлэхээсээ илүүтэйгээр иргэд өрх бүлд зээлийн үйлчилгээг түлхүү үзүүлэх сонирхолтой байна. Энэ нь эрсдлийн түвшинтэй холбоотой юм. - Банк дэмжих хууль батлан гаргасан нь Европын Холбооны санаачлага болон ОУВС-н хөтөлбөртэй нийцсэн арга хэмжээ болжээ гэдгийг ОУВС дүгнэж байна. - Санхүүгийн хянан шалгах байгууллагуудын үйл ажиллагааг дэмжсэн хууль тогтоомжуудыг хаврын чуулганаараа батлуулахаар холбогдох байгууллагууд хуулийн төслүүд дээр ажиллаж байна. - Иргэд өрх бүлийг ханшийн эрсдлээс хамгаалах зорилгоор банкууд сайн дурын үндсэн дээр зарим хөнгөлөлтүүдийг авч хэрэгжүүлэхээр тохиролцсон байна. Үүнд, гадаад валютаар олгосон зээлийн хугацааг сунгах, төлбөрийн нөхцөлийг зөөлрүүлэх, дотоодын валютад хөрвүүлэх зэрэг арга хэмжээ багтаж байна. Гэсэн хэдий ч маш цөөн зээлдэгчид хандсан байна. Энэ нь ханшийн тогтвортой байдалтай холбоотой бөгөөд цаашид байдал хүндэрсэн тохиолдолд нэмэлт арга хэмжээнүүдийг авах боломжтой гэж үзэж байна. - Төв банк аажмаар бодлогын хүүгээ бууруулж байна. Энэ нь зарим	- Төсвийн үзүүлэлтүүд нь тогтвортой байна. НӨТ-тай холбоотой зарим нэг хүндрэлүүд гарч байгаа ч ерөнхийдөө татвар бүрдүүлэлтийн хувь өсөлттэй байна. Зарлагын сахилга бат сайн байна. Өнгөрсөн оны эцсээр төсвийн үзүүлэлтүүд тавьсан зорилтуудыг хангахаар байна гэж ОУВС-н шинжээчид дүгнэсэн байна. - Төсвийн алдагдлын хэмжээг (2008 онд ДНБ-ний 3,4 хувиас) 2009 онд ДНБ-ний 2,5 хувь гэж байхаар төлөвлөсөн байна. - Төсвийн орлогын хувьд татварын хувьд онцгой том өөрчлөлтүүдийг хийгээгүй байна. Харин зарлага тал дээрээ нэрлэсэн цалинг бууруулах хувь төсөвлөгдсөн хэмжээнээс бага байхаар байна. Цалингийн бууралтаас олох орлогын зөрүүг батлан хамгаалах болон боловсролын салбарын зардлаас гаргахаар байна. - Унгарын Засгийн газар Европын Холбооны санхүүжилтээр хийгдэх хөтөлбөрүүдээ үргэлжлүүлэн хэрэгжүүлж байна. - ЖДҮ-дээ дэмжих бодлого баримталж, дэд бүтцийн төслүүд болох төмөр зам, сургуулийн засвар шинэчлэлийг үргэлжлүүлэн	Унгар улсын хувьд ханш харьцангуй тогтвортой байгаа, Унгарт салбартай гадаадын банкууд дэмжлэгээ үргэлжлүүлэн үзүүлсээр байгаа болон олон улсын хангалттай нөөцтэй болсон байна. Гэсэн хэдий ч санхүүгийн хүндрэлүүд гарч болзошгүй байна. Гадаадын санхүүжүүлэгчид санхүүжилтээ нэмэгдүүлэх сонирхолгүй байгаатай холбогдуулан зээлийн өсөлт огцом буурах төлөвтэй байна. Төсвийн бодлогын хувьд 2009 онд тавьсан зорилтууд хангагдах хэдий ч зарим нэг эрсдлүүд үүсч болзошгүй байна. Шинээр батлагдсан Санхүүгийн хариуцлагын тухай хууль төсвийн эрх зүйн орчинтой холбоотой асуудлуудыг шийдэхэд чухал нөлөө үзүүлэхүйц санаачлага болсон байна гэж ОУВС үзэж байна. Банкуудын байдал харьцангуй тогтвортой, хөрвөх чадвар сайн байгаа хэдий ч гадны санхүүжилт улам бүр хомсдох, дэлхийн эдийн засгийн хүндрэлтэй холбоотойгоор банкуудын активт өөрчлөлт орж болзошгүйг анхаарах хэрэгтэй.

	томоохон төв банкууд хүүгээ бууруулсан, мөн инфляцийн зорилтот түвшин хангагдаж байгаатай холбогдуулан авсан арга хэмжээ гэж үзэж байна. Энэхүү арга хэмжээ нь санхүүгийн зах зээлд эерэг нөлөө үзүүлж эхэлсэн байна. - Банкуудын заавал байлгах нөөцийг 5 хувиас 2 хувь хүргэн буурууллаа. Энэ нь Европын Холбооны улсуудын банкуудад тавигддаг заавал байлгах нөөцийн шаардлагын хувь хэмжээг хангасан үзүүлэлт юм. Эдийн засгийн хөгжил - ДНБ-ний өсөлт 2008 оны 3-р улирлын байдлаар 0,75 хувьтай байна. Энэ нь хөрөнгө оруулалт буурсан, хэрэглээ хумигдсан, экспорт буурсантай голчлон холбоотой байна. Өнгөрсөн оны 9 дүгээр сарын байдлаар ажилгүйдлийн түвшин 7,75 хувь болж өссөн байна. Хувийн секторын цалингийн өсөлт 8 хувиар буурсан байна. - Хэрэглээний үнийн индексээр илэрхийлэгдсэн инфляцийн түвшин 4,2 хувьтай байна (өнгөрсөн оны 9 дүгээр сарын байдлаар). - Төлбөрийн тэнцэлийн хувьд орлогын бууралттай холбоотойгоор төсөөлж байснаасаа илүү алдагдалтай байна.	хэрэгжүүлснээр эрэлтийг нэмэгдүүлж эдийн засгийн өсөлтийг идэвхжүүлэхэд үйл ажиллагаагаа чиглүүлж байна. - Унгарын Парламент Санхүүгийн Хариуцлагын тухай хуулийг өнгөрсөн оны 11 дүгээр сарын 17-нд баталсан байна. 2010-2012 онуудад төсвийн алдагдлын хувийг ДНБ-ний өсөлтийн хувийн 50 хувиас дээшгүй байхаар тогтоож өгсөн байна. Дээрхи хуулиар Төсвийн Зөвлөлийг Сангийн Яамнаас хараат бус ажиллуулахаар хуульчилсан бөгөөд энэхүү зөвлөл нь 2009 оны эцсээс ажиллаж эхлэх юм байна. 3 гишүүн, 1 нарийн бичигтэй ажиллах энэ зөвлөл нь макро эдийн засгийн прогноз, төсвийн агрегатуудын тооцоололлуудыг хийхээс гадна, төсөвтэй холбоотой санал зөвлөмжүүдийг хүргэхэд оршиж байна.	Бодлогын хүүгээ бууруулсан нь цагаа олсон шийдвэр болсон гэж үзэж байна. Инфляци 3 хувиас доош байхад энэ нь үр дүнгээ өгөх бөгөөд цаашид дахин хүү бууруулахдаа харин анхааралтай хандах хэрэгтэйг ОУВС зөвлөсөн байна. Төв банк банкуудын хөрвөх чадварыг хангах хэрэгслүүдийг оновчтойгоор боловсруулж ашиглах явдал нь сайшаалтай юм. Хөрөнгө оруулагчдын итгэлийг хүлээсэн эдийн засгийн бодлогоо үргэлжлүүлэн хэрэгжүүлэхийг Унгар улсад ОУВС-хан зөвлөсөн байна.
--	---	---	---

ОХУ	- Мөнгөний ханшийн бодлогын хувьд хөрөнгө мөнгөний гадагш урсах урсгалыг хязгаарлахын тулд Төв Банкны зээлийн хүүг 11 хувиас 13 хувь болгон нэмэгдүүлсэн ба мөн бодлогын хүүгийн хувийг өсгөсөн. - Эдийн засгийн байдлаас хамааран рублийн ханшийг аажмаар зохицуулах үүднээс валютын коридорын хүрээг нэмэгдүүлсэн. - Банкны системийг дэмжихийн тулд банкуудын заавал байлгах нөөцийн хэмжээг бууруулсан. Зарим төрлийн барьцааг ашиглан зээлжих нөхцлийг зөөлрүүлсэн ба барьцаагүй зээл олгох ажлыг мөн хийж байна. - Харилцагч банкны эрх хураагдсан	- Хямралын нөхцөлд татварын ачааллыг багасгах, татварын бодлогын урамшуулах үүргийг нэмэгдүүлж, ингэснээр эдийн засгийн бодит салбарыг идэвхжүүлэх, иргэдийн хэрэглээний эрэлтийг дэмжих бодлого баримталж байна. - НӨТ төлөлтийн дэглэмийг улирал бүр байсныг сар бүр	Орос улсын хувьд эдийн засгийн хүндрэлийг харьцангуй хохирол багатай даван туулах боломжтой гэж үзэж байна. Ялангуяа сүүлийн 5-7 жилийн хугацаанд Нөөцийн Санд хуримтлуулсан хөрөнгө, нөөцийг оновчтой хувиарлан зарцуулсанаар нийгмийн болон бусад зардлыг нөхөхөөр төлөвлөжээ.
-----	---	---	--

тохиолдолд алдагдал хүлээсэн арилжааны банкны алдагдлыг нөхөх эрхийг Төв Банканд олгосон. - Зарим томоохон арилжааны банкуудад нийт 17 тэрбум рублийн зээл олгохыг дэмжсэн. - Улсын байгууллагуудын нийт 430 тэрбум рублийн хөрөнгийг арилжааны банкуудад байршуулсан. - Иргэдийн хадгаламжийн даатгалын хөрөнгийн нэмэгдүүлж нийт хадгаламжийн 98.5 хувийг хамгаалсан. - Гадны хөрөнгө оруулалттай цөөн хэдэн банкны хувьд бэрхшээл тулгарсан боловч тэдгээр нь богино хугацаанд балансын өөрчлөлт хийж чадсан. - Бүхэлдээ банкны систем тогтвортой байж, хадгаламж эзэмшигчдийн итгэл өндөр байна. Гэсэн хэдий ч ойрын хугацаанд анхаарах гол асуудал нь зээлийн эрсдэл гэж үзэж байна. Иймд зээлийн ангилалыг бодитой хийх, эрсдлийн сан бий болгох практикийг үргэлжлүүлэх, банк хоорондын хөрвөх чадварыг удирдах Төв банкны хэрэгслийг боловсронгуй болгоход анхаарч байна. - Мөн асуудал үүсч болзошгүй банкуудыг урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээг эртнээс авахад анхаарч байгаа ажээ. - Төв банк валютын ханшны чөлөөтэй хөвөгч дэглэм болон инфляцийг онилсон бодлого баримталж байна. 2009-2011 оны мөнгөний бодлогыг тодорхойлохдоо Оросын экспортын үндсэн барааны дэлхийн үнэ ханшны болзошгүй өөрчлөлтийг тусгажээ./юуны өмнө эрчим хүчний эх үүсвэрийн/ - Мөнгөний эрэлт, нийлүүлэлтийн зохистой харьцааг хангахын тулд Төв банкаас арилжааны банкуудад зээл олгох үйл ажиллагааг үргэлжлүүлнэ. Ингэснээр инфляцийг бууруулахад Төв банкны бодлогын хүүгийн гүйцэтгэх үүргийг өсгөнө. Оросын Төв банк явуулж буй мөнгө-зээлийн бодлогодоо итгэх олон нийтийн итгэлийг төлөвшүүлэх, бодлогоо нээлттэй, тунгалаг байлгах, нийтэд бодлогоо танилцуулах, зорилгоо тайлбарлахад онцгой анхаардаг байна Эдийн засгийн хөгжил	болгон өөрчилж, түүнийг урьдчилсан төлбөрөөр хийх, экспортын арилжааны НӨТ-ын буцаан олголтыг түргэвчлэх зорилт тавьсан. Ер нь татвар төлөлтийг жигд болгохыг зорьж байна. - Татварын өрийг төлөх дэг журмыг хөнгөвчилсөн. - Ашгийн татварын хувийг 24 байсныг 20 болгон бууруулсан. - 2009 онд татварын ачааллыг 550 тэрбум рублиэр бууруулахаар төлөвлөжээ. - 2008-2009 онд татвар-төсвийн бодлогыг цаашид сулруулах чиглэл баримталж байна. - Төсвийн алдагдлын хэмжээг нефтийн орлогыг тооцохгүйгээр (2008 онд ДНБ-ний 6.8 хувиас) 2011 онд ДНБ-ний 4.5 хувь болж буурна гэж төлөвлөжээ. - Холбооны засгийн газрын зардлыг 2008 онд ДНБ-ний 17.9 хувь байсныг 2011 онд ДНБ-ний 16.6 хувь болгох шаардлага байгаа гэж үзэж байна. - 2009 онд сангийн бодлого нь мөчлөгийн эсрэг стимул дэмжлэг бий болгоход чиглэгдэнэ. Түүнчлэн ЖДҮ-дээ дэмжих бодлого баримталж, ингэснээр шинээр ажлын байр бий болгох зорилго тавьж байна.	Түүнчлэн татварын хөнгөлөлт үзүүлэх, банкны системийг дэмжих, ханшийн уян хатан бодлого явуулах, ажилгүйдлийн тэтгэмжийг нэмэгдүүлэх, шинэ ажлын байр буй болгоход чиглэгдсэн нийгмийн хөтөлбөрүүд хэрэгжүүлэх, жижиг, дунд үйлдвэрлэлийг дэмжих зэрэг чиглэлд нэн тэргүүнд анхаарч байна. Банкны тогтолцоо эдийн засгийн хүндрэлийг хохирол багатай даван туулах боломжтой гэсэн нийтлэг дүгнэлттэй байна.
--	---	---

- ДНБ-ний өсөлт 2007 оны эцсээр эрс өсч 8,1 хувьд хүрч, энэ хандлага 2008 оны хагаст хадгалагдсан боловч 2008 оны эцэст 7.8 хувьд хүрч буурсан. - 2008 оны 9 дүгээр сард хэрэглээний үнийн өсөлт 2007 оны 12 сартай харьцуулахад 10.6 хувь, суурь инфляци 10.1 хувьтай байсан. Төсвийн алдагдал ДНБ-ний 5,6 хувьтай тэнцэж байна. Ажилгүйдлын тэтгэмжийг нэмэгдүүлсэн. Ажлын байраар хангах ажлыг зохион байгуулахад 50 тэрбум рубль төсөвлөсөн байна		
---	--	--

Казахстан Улс	- 2007 оны хоёрдугаар хагаст эхэлсэн дэлхийн санхүүгийн зах зээлийн хямрал Казахстаны хөгжилд мэдэгдэхүйц нөлөө үзүүлсэн. Энэ нь юуны өмнө банкууд гадаадаас шинэ санхүүжилт авах боломжгүй болж, үүний улмаас дотоодын зээлжилт буурч, эдийн засгийн өсөлт саарч, инфляци өсөх байдлаар илэрчээ. - Иймд 2007 оны 10 дугаар сараас Засгийн газраас яаралтай арга хэмжээ авч эхэлсэн байна. - Үүнд, юуны өмнө мөнгөө хэсэгчилэн төлж орон сууц бариулж буй иргэдийн эрх ашгийг хамгаалахын тулд барилгын компаниудад төсвөөс санхүүжүүлэн зээл олгосон. - ЖДҮ-ийн салбарыг дэмжин 155 тэрбум тенге зарцуулан санхүүжүүлсэн. - Газар тариалангийн үйлдвэрлэл, хүнсний аюулгүй байдлыг хангахад зориулж 135 тэрбум тенге зарцуулсан. - Банкны хөрвөх чадварыг сайжруулах, хямралын дараагийн үеийг даван туулахад банкны системийн бэлэн байдлыг дээшлүүлэхэд онцгой анхаарсан байна. - 2008 оны эхнээс Казахстаны Засгийн газар, Үндэсний банк, Санхүүгийн хяналтын Агентлагаас гадаад болон дотоод зах зээл дээрх эдийн засгийн нөхцөл байдлын хяналтыг хүчтэй болгосон. - Санхүүгийн байгууллагуудыг санаатайгаар дампууруулах ажиллагааны эсрэг арга хэмжээг чангатгасан. - "Санхүүгийн тогтолцоог бэхжүүлэх асуудлаар зарим хууль тогтоомжид нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай" Казахстан Улсын Хууль баталсан. Уг хуулиар мөн иргэдийн мөнгөн хадгаламжийг баталгаажуулсан. - Банкны заавал байлгах нөөцийн хувийг	- 2009 оноос шинэ Татварын хууль үйлчилж эхэлсэн байна. Уг хуулиар юун түрүүн эдийн засгийн түүхий эдийн бус секторын татварын ачааллыг ихээхэн хэмжээгээр бууруулсан. - 2009 онд байгууллага, ААН-ийн орлогын албан татварыг шатлалтайгаар 30 хувиас 20 хувь болгон бууруулна. Дараа жилээс НӨТ-ын хувийг 13 хувь байсныг 12 хувь болгон бууруулахаар төлөвлөсөн. НӨТ ногдуулдаггүй бараа эргэлтийн хэмжээг 2 дахин нэмэгдүүлнэ. - Нийгмийн даатгалын татварыг шатласан бүтцээс нэгдсэн хувьд шилжүүлэн 11 хувиар тогтооно. - ЖДҮ-ийн орлогын албан татварыг урьчилан төлөх шаардлагыг хүчингүй болгосон. Бүхэлдээ татварын ачааллыг бууруулсанаар 2009 онд албан байгууллагуудын 500 тэрбум	Дэлхийн санхүүгийн хямрал Казахстаны эдийн засгийг гадаад орчноос ихээхэн хамааралтай болохыг харуулсан. Түүхий эдийн салбарын орлого, банкуудын гадаад зээл, улсын зардлын өсөлт нь эдийн засгийн "халалт"-д ихээхэн нөлөөлсөн. Ялангуяа банкны системд эрсдэл нэлээд хуримтлагдсан байна. Сүүлийн 7 жилд анх удаа эдийн засгийн өсөлт ихээхэн хэмжээгээр удааширсан явдал тохиолдсон байна. Харин цаг алдалгүй хямралын эсрэг 2007 оны намраас яаралтай арга хэмжээ авсны дүнд санхүүгийн салбарыг тогтворжуулах, үл хөдлөх хөрөнгийн зах зээлийн тулгамдсан асуудлыг шийдвэрлэх, ЖДҮ-ийг дэмжих, газар тариалан-аж үйлдвэрийн цогцолборыг хөгжүүлэх, аж үйлдвэр, дэд бүтцийн
-----------------------------	---	--	---

	бууруулсан . - Банкуудад 4 тэрбум ам.долларын нэмэлт санхүүжилт хийгдэнэ. - Үндэсний Банк нь мөнгө-зээлийн зөөлөн бодлого баримталж байна. Харин санхүү-эдийн засгийн нөхцөл байдал тогтворжихын хэрээр макроэдийн засгийн тогтвортой байдлыг хангах, инфляцийг доод түвшинд барих зорилгоор мөнгөний бодлогоо хатууруулах юм. - Засгийн газар, Үндэсний Банк нь төлбөрийн тэнцэл, валютын ханшийн байдлыг хянах болно. - ҮБ-ны хувьд мөн л инфляцийг онилсон бодлого, валютын хөвөгч ханшийн бодлого баримталж байна. 2009 оны мөнгөний бодлогын гол зорилго нь инфляцийн түвшинг 7.5-9.5 хувьд барих явдал гэжээ. Эдийн засгийн хөгжил - 2008 оны эхний 9 сарын байдлаар ДНБ-ний өсөлт 4%, ажилгүйдлийн түвшин 7%, инфляцийн түвшин 8.8% байсан бол банкны татан төвлөрүүлсэн хөрөнгө 21.8 хувиар өссөн.	тенгетэй тэнцэх хөрөнгийг татвараас чөлөөлж эдийн засгийн хөгжилд зориулах боломжтой болно. - “Улсын худалдан авах ажиллагааны тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай” хуулийг яаралтай баталж дотоодын эрэлт, дотоодын үйлвэрлэгчдийг дэмжих үүднээс нэн түрүүнд казахстаны бараа нийлүүлэгчдээс бараа, үйлчилгээ худалдан авах чиглэл тогтоосон. - Засгийн газар нь 2009-2011 оны төсвийн төслөө хийхдээ дэлхийн санхүүгийн болон түүхий эдийн зах зээлийн байдал цаашид улам муудаж болзошгүй байдлыг харгалзан төсөвлөсөн ба тэргүүлэх чиглэлийн бус зардлыг хасах, зарим хөтөлбөрийн санхүүжилтийг хойшлуулах зэрэг арга хэмжээ авсан. - Харин нийгмийн чиглэлийн зардлыг хасаагүй байна. Төсвийн алдагдал 2009-2010 онд ДНБ-ний 3.4-3.5 хувь байх ба 2011 ДНБ-ний 2.4 хувь байхаар төлөвлөжээ. - Эдийн засгийн өсөлт буурсан нөхцөлд Засгийн газар мөчлөгийн эсрэг төсвийн бодлого явуулах юм байна.	салбарын төслүүдийг хэрэгжүүлэх үйл ажиллагаа хийгдэж байна.
--	--	---	---

Латви	- 2000 оноос хойш Латвийн эдийн засаг	- Өнгөрсөн оны 11 дүгээр сард батлагдсан
-------	---------------------------------------	--

улс	маш хурдацтайгаар өсч, 2000-2007 онуудад ДНБ-ний өсөлт дунджаар 9 хувьтай гарч байв. Энэ нь Европын холбооны улсуудын хувьд хамгийн өндөр өсөлт юм. Эдийн засгийн өсөлт нь социализмын дараахь шинэчлэлтийг амжилттай хэрэгжүүлснээр үүдэлтэй бөгөөд улмаар 2004 онд Европын Холбоонд элссэнээр улам эрчимжсэн байна. - Гэсэн хэдий ч 2006 оны дундаас эдийн засагт хэт халалт үүссэн байна. Тухайлбал, үл хөдлөх хөрөнгийн үнэ 2005-2006 онуудад 60 хувиар өссөн, зээлийн өсөлт 50-аас илүү хувьтай байсан зэргийг дурьдаж болох юм. Түүнчлэн, дотоодын эрэлт нэмэгдэж, ялангуяа хэрэглээ болон үл хөдлөх хөрөнгийн хөрөнгө оруулалт өсч улмаар урсгал тэнцэлийн алдагдал 2006 оны сүүлээр ДНБ-ний 25 хувьд хүрэв. 2007 оны эхээр цалин үнэ хурдацтайгаар өсч 2007 оны дунд үед инфляц 10 хувьд хүрэв. Өнөөгийн байдал - Эдийн засаг хурдацтайгаар буурч байна. Үндсэн шалтгаан нь банкууд 2007 оноос хойш зээл олголтыг хумисан. Энэ нь гол төлөв гадаадын хөрөнгө оруулалттай банкуудын хувьд толгой банкууд Балтийн орнуудад оногдох зээлийн лимитийг баримталсантай холбоотой. Өөрөөр хэлбэл дээрхи бүс нутагт нэмж эрсдэл хийхгүй байх бодлого баримталсан. Зээл багассантай холбоотойгоор хэрэглээ болон хөрөнгө оруулалт буурсан. Мөн экспортын хэмжээ буурч, ажиглалт өссөн. - Эдийн засаг хумигдсанаас татварын орлого багасч, төсвийн алдагдал ДНБ-ний 3 хувьд дөхөж очихоор байна. - Нийт гадаад өр ДНБ-ний 130 хувь болж өсөв. Энэ нь Европын холбоонд шинээр элссэн улсуудын хувьд хамгийн өндөр үзүүлэлт юм. Нэг жилээс дотогш хугацаатай гадаад өр ДНБ-ний 50 хувьтай байна. Дунд болон урт хугацааны гадаад өр төлбөр ДНБ-ний 12 хувьд байна. - Нийт банкны зээлийн 2\3 нь үл хөдлөх хөрөнгөөр баталгаажсан бөгөөд үл хөдлөх хөрөнгийн хөөс арилсантай холбоотойгоор зээлийн багцын чанарт өөрчлөлт орж болзошгүй байна. Латвийн банкны системийн 60 хувь нь Швед, Нордкийн банкуудын эзэмшилд байдаг бөгөөд дээрхи орнуудын засгийн газруудаас нь	төсвийн алдагдлыг ДНБ-ний 1 хувьтай байхаар тооцоолов. Гэсэн хэдий ч нөхцөл байдал хурдтай өөрчлөгдөж буйтай холбогдуулан 2009 оны төсвийн алдагдал ДНБ-ний 12 хувьтай тэнцэхээр байна. Дээрхи алдагдлыг санхүүжүүлэхэд маш хүндрэлтэй байхаар байна. - Өнгөрсөн оны 12 дугаар сарын 11нд Унгарын Парламент шинэчлэгдэн оруулж ирсэн (төсвийн алдагдлыг ДНБ-ний 7 хувь) төсвийг баталсан байна. Өөрчлөлтийн 1\3-г орлого талд хийсэн тодотголдууд (НӨТ нэмэх гэх мэт) эзэлж байсан бол 2\3-г зарлагын (нийт зарлагыг 25 хүртэл хувиар бууруулж тооцсон, төсвийн байгууллагын нэрлэсэн цалинг бууруулсан гэх мэт) өөрчлөлтөөс тооцож гаргажээ. Энэхүү арга хэмжээ нь богино хугацаанд нөлөөлөл үзүүлэх нь бага боловч дунд хугацаанд өсөлтийг дэмжихэд түлхэц болох юм. - Засгийн газрын зардлыг боломжит миним ум түвшинд аваачин, орлогын эх үүсвэрүүдийг бүрэн дайчилснаар нийт эрэлтийг бууруулж, өрийн дарамт багасч, эрсдлийн түвшин ч буурах юм. - Латви улс татварын системийг шинэчлэн сайжруулах хөтөлбөрийг 2008 оноос санаачлан хэрэгжүүлж байна. Хөтөлбөрийн гол зорилго нь татварын системийг хялбаршуулах, татварын бааз суурийг өргөжүүлэхэд чиглэгдэж байна. - 2008-2011 онуудад ДНБ-ний 4 хувийг шууд татвараас шууд бус татвар луу шилжүүлэн орлогын бааз сууриа өргөжүүлэхээр төлөвлөсөн байна. Татвар хураалтыг сайжруулж, татварын орлогыг хэрэглээнээс үйлдвэрлэл худалдааны сектор луу түлхүү чиглүүлэх бодлого баримталж байна. - Төсвийн зарлагыг хумих бодлого баримталж байгаа ч урт хугацаанд асуудал үүсгэж болохыг сайтар бодолцох хэрэгтэй байна. Мөн түүнчлэн орон нутгийн засаг захиргаанууд зардлаа зээлээр санхүүжүүлэхээс татгалзах алтан дүрмийг мөрдөх шаардлагатай байгаа бөгөөд энэ нь орон нутгийн засгийн газрын зээллэгээ 2009 онд ДНБ-ний 0,3 хувиас хэтрэхгүй байхаар тусгасан байдаг байна. Орон нутгуудтай хийсэн Бүтээгдэхүүн хуваах гэрээг 2009 оны 1-р улиралд дахин авч үзэхээр болжээ. - Латви Улсын Засгийн газар 2009 оны 1-р улиралд Санхүүгийн Хариуцлагын хуулийг боловсруулахаар төлөвлөж байна. Энэхүү хуулийн гол зорилго нь төсвийн ил тод байдал, хариуцлагыг дээшлүүлэхэд чиглэж байна. Төсвийн бодлогын гол зорилт бол дунд хугацаанд Маастрихтын шаардлагад нийцүүлэх, өөрөөр хэлбэл төсвийн алдагдлыг ДНБ-ний 3 хувьд барих гэсэн шаардлагыг хангахад оршиж байна. Үүний тулд төрийн санхүүгийн удирдлагын системийг
-----	---	---

	банкуудаа аврах төлөвлөгөө гаргасантай холбогдуулан банкинд итгэх итгэл сэргэж, хадгаламжийг тогтворжуулахад нэмэртэй алхам болжээ. - Үнэлгээний томоохон пүүсүүд Латви улсын үнэлгээг бууруулсан байна. Латвийн Төв банк 780 сая евро буюу ДНБ-ний 3,5 хувьтай тэнцэх мөнгийг банкуудынхаа төлбөрийн чадварыг сайжруулахад зориулсан байна. Нийт албан нөөцийнхөө 25 орчим хувийг ашигласан байна. - Ажилгүйдэлтэй холбоотой хүн амын орлого буурч, хэрэглээ хумигдаж эхлэв. Банкуудын зээл зогсож, хөрөнгө оруулалт огцом буурч байна. Гадаад орчны таагүй байдлаас үл шалтгаалан урсгал тэнцэлийн алдагдал 2008 онд байсан ДНБ-ний 14,75 хувиас 2009 онд ДНБ-ний 7,25 хувь болж буурахаар байна.	бэхжүүлэхэд техникийн туслалцааг авах ажлыг эхлүүлжээ. Мөн Дэлхийн банкнаас төсвийн зарлагын удирдлагыг боловсронгуй болгохтой холбоотой зөвлөмж туслалцаа хүсч байгаа юм байна. - Хямралтай холбоотойгоор хүндэрсэн банк санхүүгийн системийг аврахад зориулж 2010 оны турш ДНБ-ний 15-20 хувьтай тэнцэх зардал гаргах бөгөөд энэ нь засгийн газрын нийт өрийг ДНБ-ний 40 хувьд хүргэхээр байна. Банкны бүтцийн өөрчлөлтөнд зориулахад зарцуулагдах зардал нь банкинд хөрөнгө оруулалт хийх, хөрвөх чадварыг сайжруулах, банкны хадгаламжийн баталгааны төлбөрт тус тус зарцуулагдахаар тооцоологджээ - Өрсөлдөх чадварыг сайжруулж, бүтээмжийг дээшлүүлэх зорилгоор Латвийн засгийн газар төсвийн секторын ажилтнуудын цалин урамшуулалыг 2009 онд 25 хүртэл хувиар бууруулахаар шийдвэрлэсэн байна. Үүнийг дагаад хувийн секторын ажилтнуудын цалинд мөн өөрчлөлт орохоор хүлээгдэж байна. 2009 онд урсгал тэнцэлийн алдагдал нь ДНБ-ний 7,25 хувьд хүрэхээр байгаа тул Латвийн Засгийн газар тодорхой хөтөлбөр хэрэгжүүлж эхлээд байна.
--	---	---

Украин Улс	- Украины ДНБ-ний өсөлт өнгөрсөн оны 10-р сард өмнөх сарын 5 хувиасаа 2 хувь болж буурсан байна. Шалтгаан нь барилгын секторын хямрал, жижиглэнгийн худалдааны салбарын бууралт, металлын бүтээгдэхүүний гарц буурсантай холбоотой юм. Инфляцийн түвшин мөн үед 22,3 хувьтай байсан. - Банкны салбарын хүндрэлээс болж өнгөрсөн оны 9-11-р саруудад нийт хадгаламжийн 14 хувь нь гадагшилсан байна. Экспортын орлого буурснаас шалтгаалан гадаад валютын хадгаламж мөн буурсан байна. Гэсэн хэдий ч 11-р сарын дундаас эхлэн иргэдийн гадаад валютын хадгаламж хүүгийн түвшин өссөнтэй уялдан нэмэгдсэн байна. Төмөрлөгийн болон эрчим хүч, барилгын салбарт олгосон гадаад валютын зээл чанаргүйтэх магадал өндөртэй байна. Украины үндэсний валют ривни бараг 50 хувь суларсан нь дээрхи байдалд ташуур өгч байна. Ерөнхийлөгч, Ерөнхий сайдын болон бусад намуудаас бүрдсэн эвсэл 2008 оны 12-р сарын 9-с ажиллаж эхлэв.	- Төсвийн алдагдлыг оны эцэст ДНБ-ний 1хувиас доош барих бодлого хэрэгжих боломжтой боловч зарим эрсдлүүд тулгарч болзошгүй байна. Төсвийн зарлагын сахилга батыг дээшлүүлэх, шаардлагагүй хөрөнгө оруулалтуудыг хойшлуулах зэрэг арга хэмжээ авч байна. 2009 оны улсын төсвийн төслийн техникийн бэлтгэлийг эхлүүлсэн байна. - Хямралын үед татвар бүрдүүлэлт сулардаг олон улсын туршлагыг харгалзан консерватив өсөлтийг тооцоолж төсвийн төслийг боловсруулах нь чухал гэдгийг шинжээчид тэмдэглэсэн байна. - Украин улс нь олон улсын хөрөнгийн зах зээлээс хөрөнгө босгох нь хаалттай байгаа бөгөөд дотоод нөөц болоцоо ч хомс юм. Засгийн газраас 2009 онд хувьчлагдах аж ахуйн нэгжүүдийн жагсаалтыг баталсан ч дэлхийн санхүүгийн хямралтай холбогдуулан түр хойшлуулсан байна.
------------	--	--

ДҮГНЭЛТ

Засгийн газраас УИХ-д өргөн барьсан Монгол улсын 2009 оны төсвийн тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төсөлд төсөвт орох өөрчлөлт, төсвийг тэнцвэржүүлэхэд авч хэрэгжүүлэх арга хэмжээний төсөл, тэдгээрийн макро эдийн засгийн уялдах байдалд тусгаснаар Монгол улсын нэгдсэн төсвийн орлого 554.4 тэрбум төгрөгөөр буурч, 259.1 тэрбум төгрөгөөр нэмэгдсэнээр төсвийн орлого нийт дүндээ 295.3 тэрбум төгрөгөөр буурсан үзүүлэлттэй байна. Нэгдсэн төсвийн орлогын бууралтад аж ахуй нэгжийн орлогын албан татвар, ашигт малтмалын нөөц ашигласны төлбөрийн орлого, дотоодын бараа, үйлчилгээний НӨАТ-ын орлого, нийт импортын бууралт, импортын газрын тосны бүтээгдэхүүний хилийн үнийн бууралт, суудлын автомашины онцгой албан татварын орлого зэрэг гол гол орлогууд их хэмжээгээр буурснаас шалтгаалан нэгдсэн төсвийн орлого алдагдалтай гарахаар байна.

Олон нийтийн байгууллагууд хөрөнгө дайчлах, орлого нэмэгдүүлэх зорилгоор албан бус секторт ажиллагсадаас НДШ, ЭМДШ зэргийг Засгийн газрын бодлогын дэмжлэгтэйгээр тусгай сан бий болгох мөн жижиг дунд үйлдвэрлэлийг дэмжих, импортын татварыг тэглэх, бизнесийнхний татварын дарамтыг багасгаж татварын уян хатан бодлого баримтлах зэрэг саналтай байгаа юм байна.

Монгол улсын 2009 оны төсвийн тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төсөлд төсөвт орох өөрчлөлт, төсвийг тэнцвэржүүлэхэд авч хэрэгжүүлэх арга хэмжээний төсөл, эдгээрийн макро эдийн засгийн уялдах байдалд төсвийн урсгал зарлагын тодотголыг үндсэн таван хүрээнд хийхээр тооцсон байна. Эдгээрт, төрийн нийт албан хаагчдын цалинг 2009 онд 20 хувиар, төрийн өндөр албан тушаалтнуудын цалинг 30 хувиар бууруулснаар нийт 107,8 тэрбум төгрөгийн хэмнэлт гарахаар, халамжийн тэтгэмжийн давхардлыг арилгаснаар нийт 56,6 тэрбум төгрөг, төсвийн байгууллагуудын үйл ажиллагаанд зардлын хатуу хэмнэлтийг мөрдүүлснээр буурах зардлын дүн 25,4 тэрбум төгрөг болж, нийт 190 орчим тэрбум төгрөгийн хэмнэлт гарахаар тооцоолжээ. Харин зайлшгүй нэмэгдэх зарим зардлыг төсвийн тодотголд оруулж өгснийг хасвал нийт 173 орчим тэрбум төгрөгийн хэмнэлттэй байхаар байна.

Төсвийн урсгал зарлагыг бууруулах тухай олон нийтийн байгууллагуудаас гаргасан саналууд нь дараахь агуулгатай байна. Үүнд, төсвийн захирагч нарт хэмнэлтийн хатуу бодлого хэрэгжүүлэх, зардлын гүйцэтгэлд хяналт мониторинг хийх, төрийн аудитын болон төрийн бус байгууллагуудын хамтарсан зөвлөл байгуулах, урсгал төсвийг алдагдалгүй болгох зэрэг саналууд багтсан байна. Засгийн газраас УИХ-д 2009 оны төсвийн тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслийг өргөн барьсантай холбогдуулан Үйлдвэрчний эвлэлийн холбооноос цалин хөлсийг царцаахгүй байх тухай хүсэлтийг тавьж боломжит бусад хувилбаруудыг судалж үзэхээр болж хамтарсан ажлын хэсэг байгуулагдсан байна. 2009 оны төсвийн тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төсөлд нийт хөрөнгө оруулалтыг 126.6 тэрбум төгрөгөөр бууруулан 362.4 тэрбум төгрөг байхаар тооцож оруулжээ.

Монголын ажил олгогч нэгдсэн холбооны саналд улсын төсвөөр хийх хөрөнгө оруулалтын дүнг 60 хувиар бууруулж хэмнэгдсэн хөрөнгийг үйлдвэрлэлийг дэмжихэд зарцуулах хэрэгтэй гэсэн байна. Монголын Худалдаа Аж Үйлдвэрийн Танхимын хувьд төсвийн хөрөнгө оруулалтын зардлыг 300 тэрбум төгрөгөөр хэмнэх, харин 2009 онд бүрэн хэрэгжүүлэх боломжтой бизнесийн томоохон төслүүдийг шууд санхүүжүүлэх механизмыг нэвтрүүлэхийг чухалчилсан байна.

Олон нийтийн зүгээс төсөвтэй холбоотой тодорхой саналуудыг хэвлэл мэдээллийн хэрэгслээр дамжуулан нийтэд хүргэсээр байна. Эдгээрээс танилцуулбал, төсвийн хөрөнгө оруулалтаар хийх зарим шаардлагагүй ажлуудыг хойшлуулах, ач холбогдол

багатай төсөл хөтөлбөрүүдээс татгалзах, халамжийн тэтгэмжийг хавтгайруулан олгохгүй байх, цалингийн доод хэмжээг бүтээмжтэй уялдуулж тогтоох, ажлын байрыг нэмэгдүүлэх, нийгмийн халамжийн бодлогоо үргэлжлүүлэн хэрэгжүүлэх, хэрэглээг урамшуулсан бодлого явуулах зэрэг саналуудыг дэвшүүлсэн байна.

